

A magyar határőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése 1958–1990

Magyarország államhatárának őrzését 1958–1990 között a belügyminisztérium alárendeltségébe szervezett határőrség végezte, mely egyben a fegyveres erők részét is alkotta. Alapfeladatát az ország államhatárának őrzése, jogellenes átlépésének megakadályozása, a határforgalom ellenőrzése, a határrend fenntartása képezte.

Az alapfeladatok a vizsgált időszakban lényegében nem változtak. A szervezet feladatainak tartalma azonban, valamint fontosságuknak megítélése, végrehajtásuk módja a nemzetközi és belpolitikai helyzethez igazodva, a hazánkban megvalósuló társadalmi átalakulással összhangban módosult. Ez szükségessé tette a határőrség erőinek átcsoportosítását, a belső tartalékok feltárását és hasznosítását.

A testület alaptevékenységét alapvetően a politikai döntések érvényre juttatása, az MSZMP Politikai Bizottságának határozatai befolyásolták. Az 1950-es évek végére az ország helyzete stabilizálódott. Ezzel összhangban határozták meg az MSZMP kongresszusainak és az MSZMP Politikai Bizottság határozatainak, valamint a belügyminiszteri parancsoknak a tartalmai a határőrség munkáját. Az 1960-as évektől javuló hatásfokkal valósította meg a szervezet a rá háruló feladatokat. Az 1960-as években kezdődött el az idegenforgalmi nyitás, amely nyomán a nyolcvanas évekre a testület alapfeladataiban a határforgalom ellenőrzésre nagyobb hangsúly került.

Az 1980-as évekre Magyarországon és Közép-Európában végbement társadalmi, politikai folyamatok lényegesen befolyásolták a testület feladatrendszerét, tevékenységének körülményeit és feltételeit. A határforgalom dinamikusán gyarapodott, évente mintegy 20–40 %-kal. Ezzel párhuzamosan nőtt az igény a gyorsabb, kultúráltabb forgalomellenőrzés iránt. Növekedett a határátlépési kísérletek száma, ember- és árucsempész szervezetek jöttek létre, kialakultak a hazai bűnözés határokon túlnyúló kapcsolatai és a kábítószer-kereskedelem csírái. A magyar határőrizet történetében az 1980-as évtizeddel egy korszak zárult le. A magyar határőrség szervezete és tevékenysége már nem felelt meg az új elvárásoknak, változtatni kellett. 1990-től fokozatosan váltotta fel a „totális” határőrizetet a kor követelményeihez igazodó határőrizeti tevékenység.

A magyar határőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése – figyelembe véve a szocialista országok és az MSZMP által kialakított „ellenségképet” – követte a nemzetközi és belpolitikai helyzet változásait és a hazánkban megvalósuló társadalmi átalakulással összhangban módosult.

A jelenlegi államhatárokat az első és a második világháborút követő békeszerződések alakították ki, ezért a határőrség területi elhelyezkedése az 1950-es évek végére kialakult, abban jelentősebb változások 1990-ig nem történtek. Az 1950-es évek végére a határőrség erőinek zöme a határvonallal párhuzamos területsávban helyezkedett el. Az őrsők és a forgalomellenőrző pontok a határvonaltól számított 5 km széles sávban belül települtek, ebben a térségben hajtották végre feladataikat. Az irányításukat végző zászlóalj, illetve kerületek pedig általában 20 km-es területsávban helyezkedtek el. **(I. sz. melléklet)** Az 5 és 20 km közötti területet úgynevezett mélységi területnek nevezték, amelyben a testület feladatait tartalék őrsők működtetése által valósította meg. A testület irányítását megvalósító Határőrség Országos Parancsnoksága és közvetlen alegységei, valamint a magasabb egység szintű határőr ezred, továbbá a Budapesti Légi és Folyami Forgalomellenőrző Pont Budapesten tevékenykedtek.¹

1958-ban már kezdtek kialakulni a tiltott határátlépést megkísérlők és elkövetők mozgásában az országos főirányok. A határsértők zömmel Ausztriába és Jugoszlávián át nyugatra akartak jutni, míg északon és keleten a mozgásuk befelé irányult. A tiltott határátlépést elkövetők többsége árucsempészetet szeretett volna megvalósítani, illetve rokonait kívánta meglátogatni, valamint egy részük hazánkon át akart nyugatra szökni.

A határőrség a 15 000 fős létszámát **(VI. sz. melléklet)** – a Fegyveres Erők Minisztériumának vezetője még 1956. XII. 12-én hagyott jóvá – 1958 végéig átcsoportosította a határsértők aktivitásához igazodva. 1958. XII. 31-én a Határőrség szervezetében 11 kerület, 3 zászlóalj, 189 őrs, 25 forgalomellenőrző pont, 1 tiszti továbbképző iskola, 1 szolgálati kutyakiképző telep és 1 lovas iskola működött.²

A magyar határőrizeti feladatokat:

- Ausztria irányában: 4 határőr kerület, 3 zászlóalj, 55 őrs, 4 forgalomellenőrző pont, 7100 fővel 354 km-es határszakaszon;

- Jugoszlávia irányában: 3 határőrkerület, 56 őrs, 5 forgalomellenőrző pont, 3396 fővel 618 km-es határszakaszon;

- Románia, Szovjetunió és Csehszlovákia irányában pedig: 4 határőrkerület, 78 őrs, 16 forgalomellenőrző pont, 3339 fővel 1257 km-es határszakaszon hajtotta végre. Amennyiben az első vonalbeli járőrűrséget, tehát az őrsők élőerejét vesszük figyelembe, úgy Ausztria irányában kilométerenként 10,6

fő, Jugoszlávia irányában kilométerenként 3,5 fő, Szovjetunió irányában kilométerenként 1,5 fő, Románia és Csehszlovákia irányában pedig kilométerenként 1,9 fő határőr jutott.

Az őrsök rendszeresített létszáma viszonylatonként változott. Ausztria irányában 65 fős őrsöket, Jugoszlávia irányában 45 fős őrsöket, Csehszlovákia és Románia irányában 30 fős őrsöket, Szovjetunió irányában pedig 256 fős őrsöket rendszeresítettek. Az őrsökön az osztrák határ mentén 3 tisz, az összes többi viszonylatban pedig 2 tisz teljesített szolgálatot.

A mélységi területeken Ausztria irányában kerületenként 91 fős portyázó századot hoztak létre, valamint a fontosabb vasútvonalakon forgalomellenőrző alegységek ellenőrizték a határ felé tartó vonatok utasait. A nyugati határszakasz mentén fekvő kerületek zászlóaljainál is szervezetek 91 fős tartalék századokat. Jugoszlávia, Csehszlovákia, Románia és Szovjetunió viszonylatában a kerületeknél csak tartalék századokat hoztak létre.

1959-ben a testület személyi állománya a fokozott megterhelés és a növekvő követelmények mellett is példásan látta el a feladatát. A határőrség vezetése különböző intézkedéseket tett, illetve belső átcsoportosításokat valósított meg. Ennek ellenére 1959-ben mégis lényeges visszaesés volt tapasztalható a határőrizet eredményességében. Szükségessé vált a határőrség szervezetének és létszámának átrendezése.

A Honvédelmi Tanács – alapvetően a déli határszakasz megerősítése céljából – 1120 fővel (249 tisz 871 sorkatona) emelte a határőrség létszámát.³ 1959 augusztusában új szervezés,⁴ majd októberben új alárendeltségi táblázat (**II. sz. melléklet**) készült, illetve került jóváhagyásra.

A rendeletben foglaltaknak megfelelően a nyugati határszakaszon ekkor szűnt meg a győri határőr kerület és került felállításra a győri önálló zászlóalj, amely kizárólag a Csehszlovákiával határos dunai határszakaszt őrizte 5 őrssel. Átszervezésre került a csornai határőr kerület, amely 173 kilométeres határszakaszán a mosonmagyaróvári és a soproni zászlóaljak 28 őrsével, továbbá 3 tartalék századdal (századonként 110 fő), valamint egy vonatellenőrző századdal (190 fő) és egy műszaki századdal (86 fő) csak osztrák viszonylatban őrizte az államhatárt.

A déli határszakaszon Jugoszlávia viszonylatában a kapott létszám és egyéb átszervezések eredményei következtében 4970 főre emelték az ott szolgálatot teljesítő határőrök létszámát. Ez azt jelentette, hogy az 1 kilométerre jutó határőrök száma az előző évi 3,5 főről 6,9 főre emelkedett. Felállításra került 7 új őrs, 5 tartalék őrs a mélységben, továbbá 5 vonatellenőrző szakasz. Átszervezésre került még a BM határőrtiszti iskola, a BM határőrkerületek tisztos iskolái, a portyázó századok. Megerősítésre került továbbá a kutyavezető képző iskola és a forgalomellenőrző pontok. A határőrség javaslatára a belügyminiszter – a Magyar Néphadsereghez hasonlóan – a Határőrségnél is elrendelte, hogy a továbbbszolgáló tiszthelyettesek helyett hivatásos tiszthelyettesi állományt alkalmazzanak.

Az 1959. augusztus 25-i átszervezéssel a határőrség létszáma (**VI. sz. melléklet**) 1120 fővel gyarapodott. Az átcsoportosításokkal azonban ennél jóval nagyobb mértékű személyi mozgás keletkezett. Csökkent az országos parancsnokság és közvetlenei (119 fővel), valamint az északi és keleti kerületek (652 fővel) létszáma. Ezzel egyidőben 1033 fővel bővült a csornai és a zalaegerszegi kerületek, valamint 858 fővel a pécsi és a kiskunhalasi kerületek létszáma.

1959 augusztusától 1963 decemberéig jelentős létszámmódosítások nem történtek, az összlétszám lényegében nem változott (**VI. sz. melléklet**). 1963. XII. 11-én jelentős létszámváltoztatásokat hajtottak végre, melynek során a déli kerületek létszámcsökkentésével (32 fő) megerősítették a nyugati kerületek létszámát (**III. sz. melléklet**). A testület teljes létszáma 16 068 főre nőtt.

1964. június 1-én jóváhagyták a csornai határőr kerület működési területének kettéválasztását. Szervezett módosítással létrehozták a 11. határőrkerületet Sopron állomáshellyel. A határőrség összlétszáma változatlan maradt.

1964. június 1 és 1967. június 13. között kisebb szervezeti korrekciók történtek ugyan, azonban a határőrség összlétszáma jelentősen nem változott (**VI. sz. melléklet**). A déli viszonylatú őrsökön csökkent a tisztosok száma és ugyanennyivel növekedett a határőröké. 1965 februárjában a nyugati kerületek és önálló zászlóaljak létszámát kis mértékben gyarapították a déli és az északi valamint keleti határőr kerületek személyi állományának a terhére. 1965. június 1-étől állították fel az ABV (Atom Bakteorológiai és Vegyi alegységeket).⁵ 1965 augusztusában jóváhagyták a határőrség polgári állományának állománytáblázatát.

A belügyminiszter 1967. június 13-án⁶ új szervezést hagyott jóvá. A szervezet módosításával a határőrség rendszeresített létszáma 269 fővel nőtt (32 tisz, 76 hivatásos tiszthelyettes, 101 sorállományú). Az új beosztási helyeket alapvetően a déli kerületek megerősítésére alkalmazták. A katonai és irodai rendfokozatú státuszok 16 301-re növekedtek. A polgári alkalmazotti létszám változatlanul 560 állandó és 10 időszakos maradt. (**VI. sz. melléklet**)

1967. június 13. és 1971. július 1. között csak kisebb szervezetmódosításokat, belső átcsoportosításokat hajtottak végre, melyek jelentős létszámváltozásokat nem eredményeztek.

1971. július 1-ével a Politikai Bizottság 1969 novemberi és 1970 októberi határozata alapján szervezetegyszerűsítést hajtottak végre és ennek megfelelően új állománytáblázatot hoztak létre.⁷ **(IV. sz. melléklet)** Ennek kapcsán jelentős belső módosítások jöttek létre.

A Határőrség Országos Parancsnokságán az országos parancsnok közvetlen alárendeltségében maradtak a parancsnokhelyettesek és a személyzeti osztály, a felderítés és a határforgalmi osztály pedig a törzsfőnök közvetlen alárendeltségébe került. Megszűnt az értékelő és tájékoztató osztály, feladatát a határügyi osztály vette át. Összevonták a különböző osztályokon decentralizáltan dolgozó jogi főelőadókat egy jogügyi csoportba. Megszűnt az önálló műszaki-vegyszerügyi szolgálat. Több osztályon létszámcsoökkentést hajtottak végre. A szervezetmódosítások csökkentették az áttételeket, egyszerűsítették az irányítást, megváltoztatták az állománycsoportok arányát.

Az országos parancsnokság közvetlen alegysége maradt a kutató-biztosító szakasszal megerősített budapesti forgalomellenőrző pont és a határőrség légi szolgálata. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, valamint a Kossuth Lajos Katonai Főiskola határőr tanszékei a BM Kiképzési Csoportfőnökség szervezetébe kerültek. A zenekar, a határőr ezred és a műszaki-technikai gépcsoport pedig a 2. határőr kerület alárendeltségébe kerültek. A Kossuth Lajos Katonai Főiskola határőr növendék előkészítő szakasza a 6. határőr kerület alárendeltségébe került.

A BM karhatalomtól egyes objektumok őrzését a BM határőrség vette át, e feladat ellátására rendszeresített alegységek átvétele szükségessé tette a közvetlen zászlóalj határőr ezreddé történő át-szervezését **(IV. sz. melléklet)**.

A kerületeknél is jelentős változások következtek be. A kerületparancsnokságokon – az országos parancsnoksághoz hasonlóan – a parancsnok közvetlen alárendeltségében maradtak a helyettesei és a személyzeti főelőadó, a törzsfőnök közvetlen alárendeltségébe pedig a felderítő szervek, a határügyi és kiképzési alosztály, valamint a híradó szolgálat került.

Jelentős változás volt, hogy megszűnt a győri önálló zászlóalj és feladatát az első határőr kerület vette át Csorna, majd rövid időn belül Győr állomáshellyel.

A mélységi határőrizet szilárdítása érdekében a valószínű mozgási irányokban nyugati és déli viszonylatban 16 tartalék őrsöt szerveztek, ebből 10 őrsöt új állomáshellyel.

Megszüntették a tisztes iskolák törzsét és a tartalék századot. Helyettük nyugaton, délen és a határőr ezrednél egy-egy kiképző tartalék zászlóaljat, északon és keleten pedig egy-egy kiképző tartalék századot szerveztek. A forgalomellenőrző pontokat – a forgalom nagyságától függően – I–IV. kategóriába sorolták. Változott a rendfokozati, valamint az állománykategóriák közötti arány. Új állománycsoportot – a zászlóst – alakítottak ki. Megszűnt az irodai rendfokozati állomány helyette kinevezett polgári alkalmazott állományt rendszeresítettek. A szervezeti egyszerűsítéssel a tiszti, a tiszthelyettesi és a tisztesi állomány létszáma csökkent, a zászlósi státuszok száma pedig 421 főre változott, a kinevezett polgári és sorállomány növekedett. Változatlan maradt a szerződéses polgári állomány létszáma. A határőrség személyi állománya az átszervezés nyomán mintegy 800 fővel nőtt **(VII. sz. melléklet)**.

1971. július 1. és 1974. április 1. között jelentős szervezeti változás nem történt.

1974. április 22-én⁸ a belügyminiszter jóváhagyta a határőrség új állománytáblázatát, melynek következtében a hivatásos állományú létszám csökkent, a polgári alkalmazottak létszáma viszont növekedett. Az új állománytáblázattal a kinevezett és a szerződéses állományú polgári alkalmazottakat is a határőrség összlétszáma részének tekintették. **(VII. sz. melléklet)** A következő hat évben kisebb szervezeti és létszámmódosítások történtek csupán. Megszüntettek őrsöket, amelyek létszámát az idegenforgalom folyamatos növekedése miatt az új forgalomellenőrző pontok létrehozásához, illetve a régiók megerősítéséhez használták fel. A forgalomellenőrző pontokon rendszeresítették „IKVA” technikát kiszolgáló állomány státuszait. 1977. január 1-ével módosították a határőr ezred szervezetét, fejlesztésére 5 őrs, majd május elsejével további 6 őrs működésének megszüntetésével felszabaduló létszámot csoportosítottak át.

1980. április 1-én jelentős szervezetmódosítással új állománytáblázatot adtak ki.⁹ A módosítás során szervezetbe állították a berzencei és a csengersimai forgalomellenőrző pontokat, melyhez a honvédelmi bizottság határozata alapján a határőrség 95 státuszt kapott.¹⁰ Belső átcsoportosításból alakították ki az új tompai forgalomellenőrző pont szervezetét, továbbá módosult a határőrezred és a budapesti forgalomellenőrző pont szervezete. Megszűntek a státusz hiányában megvalósított foglalkoztatások. A kerület és ezredparancsnokságokon szervezési és „M” (mozgósítási) csoportok alakultak. Kettéválasztották a kerületek élelmezési- és ruházati szolgálatait. Jelentősen növekedett a zászlós állomány-kategória.

A szervezeti módosítással megszűnt az 1. határőr kerület csornai felderítő csoportja, a 2. határőr kerület zenekara, a nagyatádi és a kiskunhalasi kiképző zászlóaljok, a 6. határőr kerület növendék előkészítő százada, a szerencsi kiképző század és csökkent az őrsök létszáma is. (**V. sz. melléklet**) A felszabaduló státuszokat döntően a forgalomellenőrző pontok, kisebb mértékben pedig a közvetlen alegységek megerősítésére használták fel. Ezred szintű kiképzőbázist hoztak létre Siklóson, melynek 2 századát Nagykanizsára és Kiskunhalasra helyezték, valamint Nyírbátorban is önálló kiképzőbázist létesítettek.

1982. januárjában Hegyeshalomban új közúti határátkelőhelyet nyitottak. A belügyminiszter – létszámbővítéssel és belső átcsoportosításokkal egybekötve – jóváhagyta a forgalomellenőrző pont új szervezetét.¹¹ A változásokkal a határőrség összlétszáma tovább gyarapodott (**VII. sz. melléklet**).

Az 1983. évi szervezeti módosítást a belügyminiszter két részletben engedélyezte. Az első részben, az október 6-án jóváhagyott módosításban¹² döntően az új kópházi forgalomellenőrző pont szervezete, valamint a Mohács–Bezdan határátkelőhellyel kapcsolatosan a hercegszántói forgalomellenőrző pont megerősítése szerepelt. A kópházi forgalomellenőrző pont szervezetbe állításához a belügyi tárca központi keretéből 22 hivatásos és 8 polgári alkalmazotti státuszt kapott a határőrség. A hercegszántói forgalomellenőrzési pont személyi állományának megerősítését a határőrség belső átcsoportosítással gazdálkodta ki.

A második részben december 13-án¹³ jóváhagyott módosítás döntően rendfokozati átminősítést, kisebb mértékben pedig egyes alegységek státuszainak a csökkentését tartalmazta. Továbbá kinevezett polgári alkalmazotti státusszá minősítettek át 35 szerződéses polgári alkalmazotti beosztást. A jóváhagyott változásokkal a határőrség létszáma 30 fővel növekedett. (**VII. sz. melléklet**) A következő két évben csupán kisebb belső átcsoportosításokat hajtottak végre.

1985. július 7-ével a Honvédelmi Bizottság határozattal hagyta jóvá¹⁴ a budapesti FEP új szervezetét¹⁵, mely nyomán a határőrség létszáma jelentősen növekedett (**VII. sz. melléklet**).

1987. március 1-ig csupán kisebb belső módosítások, illetve átcsoportosítások történtek. Ekkor jóváhagyták a belügyminisztérium VII. ötéves tervének létszámfejlesztési keretét, melynek részeként a határőrség létszámát 115 fővel növelték¹⁶, majd 1988. I. 1-jén kiadták az 1988. évi létszámfejlesztés irányait¹⁷, amikor tovább emelkedett a határőrség összlétszáma.

Az 1958–1990 közötti időszak során a határőrség a legnagyobb létszámot 1989. V. 1-ején érte el, közel 19 000 fővel (**VII. sz. melléklet**), ekkor a központi létszámfejlesztésből 100 sorozott, ezen felül pedig a minisztertanács honvédelmi bizottsága által további 400 sorozott állományú státuszt bocsátott a belügyminiszter a határőrség rendelkezésére. Ezt az összesen 500 sorállományú helyet a határőrség magasabb egységei között ugyan elosztották, de előljárói döntés alapján már nem töltötték fel. A BM határőrség szervezete a továbbiakban leépült, létszáma csökkent (**VIII. sz. melléklet**).

1989. októberében a határőrség átfogó szervezeti módosítási javaslatot dolgozott ki.¹⁸ A szervezeti módosítás során azok a témák kerültek előtérbe, amelyek a belpolitikai, a határőrizeti, a határforgalmi helyzet változásából következtek és a határőrizeti feladatok végrehajtásában belső feszültségeket hoztak létre. A javaslatok kidolgozása során kiemelt figyelmet fordítottak a hivatásos határőrizetre történő áttéréssel kapcsolatos feladatokra.

1990. január 1-ével a határőrségnél megszűntek az MSZMP szervezetei. Megszűntek a mélységi őrsök, amelyek státuszait átcsoportosították. Csaknem minden nyugati és déli viszonylatú őrs szervezetébe beépítették a hivatásos állományú őrsellátói munkakört. A szakalegységek és kiképzőbázisok szervezetében a fő feszültségeket feloldották. A határgyűi csoportokat alosztályi szintre emelték. Létrehozták a határforgalmi-számítástechnikai alosztályokat, illetve csoportokat. Státuszokat tartalékkoltak egy leendő tiszthelyettes képző iskola létrehozásához, amely 1990. V. 1-én állt fel Körmenen. Módosult több hivatásos és polgári munkakör, illetmény illetve rendfokozati besorolása.

A BM határőrség hivatásos státuszokat kapott az északi viszonylatban kialakításra kerülő hivatásos állományú őrsök felállításához. Ezzel egyidőben azonban sorállományú státuszokat vontak el a szervezettől, így a határőrség létszáma összességében csökkent.

Az 1991. II. 1-ével jóváhagyott új határőrségi szervezet jelentős létszámcsökkenést és belső átcsoportosítást eredményezett. Megszüntették a nevelési osztályokat és felállították a személyzeti, munkaügyi, fegyelmi és szociális osztályokat. A miskolci és a balassagyarmati határőr kerületeknél befejeződött a hivatásos határőrizetre történő áttérés, létrejöttek a határrendészeti igazgatóságok.

A határőrség mintegy félszáz hivatásos és polgári státuszt kapott, viszonyt leadott közel másfélszer sorállományú státuszt. Ezzel a határőrség összlétszáma jelentősen csökkent.

A hivatásos személyi állománnyal megvalósításra kerülő határőrizet kialakítása – más körülmények együttes létrejöttével – tekinthető annak a választóvonalnak, amely lezárja a katonai típusú határ-

őrizet intervallumát a magyar határőrizet fejlődéstörténetében. Ezzel a magyar határőrizet visszatért a dualizmusban létrejött magyar határőrizet polgári szakaszához.¹⁹ A nyugat-európai polgári típusú határőrizet jellemzőit ekkor vette át Magyarország oly módon, hogy a magyar sajátosságokhoz igazította a nyugat-európai határőrizeti modellt.²⁰ A magyar határőrizet dualizmuskori formálódása a magyar társadalom és a magyar állam fejlődésének integráns részeként valósult meg.²¹ Ezt követően azonban – a trianoni békediktátum,²² majd a kelet-európai társadalmi-kulturális körülmények szülte szovjet állammodellel átvételre kerülő szovjet határőrizeti szisztéma²³ – külső kényszerítő hatásaként alakult ki Magyarországon a katonai típusú határőrizethez való visszatérés folyamata.²⁴

A szovjet állammodell bukása és a trianoni békediktátumnak a határőrizetet érintő káros hatásai elenyészésének nyomán jutott abba a helyzetbe Magyarország, hogy ismét visszatérhetett polgári fejlődésének a dualizmus időszakában már megkezdett útjára.²⁵ Határőrizet tekintetében ez azt jelentette, hogy a határőrizeti feladatok a véderőtől visszakerültek a rendvédelmi testületek kompetenciáiba. E visszakerülési folyamatnak volt talán a legmarkánsabb eleme a hivatásos személyi állománnyal megvalósuló határőrzés módszeréhez való visszatérés.

Jegyzetek:

¹ 36/1985. BM. pcs.

² A határőrség országos parancsnokának az 1958-as évről készült jelentése.

HI 1958/001.

³ 2/116/1959. HT. hat.

⁴ 1632/1959. BM. r.

⁵ 002/1965. BM. h. pcs.

⁶ Állománytábla 1967.

HI jóváhagyási szám: BM 16-454/1/1967.

⁷ Állománytábla 1971.

HI jóváhagyási szám: BM 16-448/1971.

⁸ Állománytábla 1974.

HI jóváhagyási szám: BM 16-182/5/1974.

⁹ Állománytábla 1980.

HI jóváhagyási szám: BM 16-57/4/1980.

¹⁰ 7/305/1979.HB.hat.

¹¹ Állománytábla 1981.

HI jóváhagyási szám: BM 16-232/2/1981.

¹² Állománytábla 1983.

HI jóváhagyási szám: BM 16/179/4/1983.

¹³ Állománytábla 1983.

HI jóváhagyási szám: BM 16/179/11/1983.

¹⁴ 4/359/1985.HB.hat.

¹⁵ Állománytábla 1985.

HI jóváhagyási szám: BM 16-127/1/1985.

¹⁶ Állománytábla 1987.

HI jóváhagyási szám: BM 16-27/50/1987.

¹⁷ Állománytábla 1988.

HI jóváhagyási szám: BM 16-30/10/1988.

¹⁸ A határőrség országos parancsnokának 1990. májusi jelentése a hivatásos határőrizetre történő áttérésre.

HI 1990/001.

¹⁹ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.

²⁰ PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.

²¹ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

²² PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

²³ PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949.

²⁴ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

²⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris.

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.

PARÁDI: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. — PARÁDI József: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945-1949. In ÁBEL László (szerk.): *A határőrség 40 éve.* Budapest, 1985, Határőrség. 67–80. p.

- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1986) 3. sz. 541-570. p.
- PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. — PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 423. p.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* V. évf. (1995) 6. sz. 64-75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

LEVÉL-, IRAT- és DOKUMENTUMTÁRAK

HI — Határőrség Irattára

KÉZIRATOK

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1984.

JOGSZABÁLYOK

- 2/116/1959. HT. hat. — 2/116/1959. HT. hat. a határőrség megerősítéséről.
- 1632/1959. BM. r. — 1632/1959. BM. r. a határőrség szervezetfejlesztéséről.
- 002/1965. BM. h. pcs. — 002/1965. BM. h. pcs. az atom, bakteriológiai és vegyi felderítő alegységek létrehozásáról.
- 7/305/1979. HB. hat. — 7/305/1979. HB. hat. a határőrség szervezetfejlesztéséről.
- 4/359/1985. HB. hat. — 4/359/1985. HB. hat. a budapest forgalomellenőrzési pontról.
- 36/1985. BM. pcs. — 36/1985. BM. pcs. Budapesti Légi- és Folyami Forgalomellenőrző Pont működési helyének, feladatkörének és jogállásának bővüléséről.

Technikai rövidítések:

HT	=	Honvédelmi Tanács
hat.	=	határozat
BM.	=	belügyminiszter
BM. h.	=	belügyminiszter helyettes
pcs.	=	parancs
HB.	=	Honvédelmi Bizottság
HI.	=	Határőrségi Irattár
r.	=	rendelet

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet</i>	
Kivonat a BM Határőrség 1959. XI. 3-ai alárendeltségi táblázatából.	73
<i>II. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség egységeinek és alegységeinek számszerű megoszlásáról 1959 októberében.	73
<i>III. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség egységeinek és alegységeinek 1963. évi számszerű megoszlásáról.	74
<i>IV. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség egységeinek és alegységeinek 1971. évi számszerű megoszlásáról.	75
<i>V. sz. melléklet</i>	
Kimutatás a BM Határőrség magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek 1980. évi számszerinti megoszlásáról.	76
<i>VI. sz. melléklet</i>	
Létszámviszonyok alakulása a BM Határőrségnél 1958. februártól 1967 júniusig.	77
<i>VII. sz. melléklet</i>	
Létszámviszonyok alakulása a BM Határőrségnél 1971 júliustól 1989 májusig.	77
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
A BM Határőrség szervezetének elvi vázlata 1989-ben.	78

Kivonat a BM határőrség 1959. XI. 3-ai alárendeltségi táblázatából

BM Határőrség Országos Parancsnokság Budapest

A BM Határőrség Országos Parancsnokság közvetlen alegységei:

- Tiszti Továbbképző és Ht. Tts. Kiképző Iskola: Budapest
- Híradó zászlóalj: Pesthidegkút
- Forgalmellenőrzési pont (légi): Budapest – Ferihegy
- Kutyakiképző Iskola: Dunakeszi – Alag
- Lovas Iskola: Kiskunhalas
- Országos Parancsnokság Gk. Szállító század: Budapest
- Országos Parancsnokság kommandáns század: Pesthidegkút
- Határőrség Zenekara: Budapest

Határőr kerületparancsnokságok:

- 1. Határőr kerület: Csorna
- 1. Határőr kerület: Szombathely
- 1. Határőr kerület: Zalaegerszeg
- 1. Határőr kerület: Nagykanizsa
- 1. Határőr kerület: Pécs
- 1. Határőr kerület: Kiskunhalas
- 1. Határőr kerület: Orosháza
- 1. Határőr kerület: Nyírbátor
- 1. Határőr kerület: Miskolc
- 1. Határőr kerület: Balassagyarmat
- 1. Határőr kerület: Győr

Forrás: A BM Határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata
Határőrség Irattára 0530/1959.

Kimutatás a BM határőrség egységeinek és alegységeinek számszerű megoszlásáról 1959 októberében

Megnevezés	Nyugati viszonylatban	Déli viszonylatban	Keleti viszonylatban	Északi viszonylatban	Összesen
Határőr kerület	3	3	2	2	10
Önálló zászlóalj	—	—	—	1	1
Zászlóalj	3	—	—	—	3
Őrs	56	61	36	41	194
Tartalék őrs	—	5	2	2	9
FEP	4	5	6	7	23

Forrás: A BM határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata
Határőrség Irattára 0530/1959.

Kimutatás a BM határőrség egységeinek és alegységeinek 1963. évi számszerű megoszlásáról

Megnevezés	Kerület	Önálló zászlóalj	Zászlóalj	Tisztképző iskola	Tisztképző szakasz	Kommen- dás		Híradó				Vonat ellenőrzés		Műszaki			Tartalék század	Hajós század	Őrs	Tartalék órs	FEP	ZMKA HÖR Tanszék	ETI HÖR Tanszék	Kutyakiképző iskola	Lovaskiképző iskola	Határőrség zenekara
						Század	Szakasz	Zászlóalj	Század	Szakasz	Központ	Század	Szakasz	Század	Szakasz	Raj										
HÖR. Országos Pkság Közv. aeg.	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	1	
Osztrák viszonylat	3	—	2	3	—	—	3	—	3	2	2	3	—	2	1	—	7	—	56	—	4	—	—	—	—	
Jugoszláv viszonylat	3	—	—	3	—	—	3	—	3	—	—	—	3	—	2	1	5	—	62	6	7	—	—	—	—	
Román viszonylat	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	29	1	3	—	—	—	—	
Szovjet viszonylat	1	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1	4	—	—	—	—	
Csehszlovák viszonylat	2	1	2	2	1	—	3	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	1	41	2	9	—	—	—	—	
Összesen	10	1	2	10	1	1	11	1	6	7	2	4	3	2	3	1	12	1	195	10	28	1	1	1	1	

Forrás: A BM határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata
Határőrség Irattára 0695/1963.

Kimutatás a BM határőrség egységeinek és alegységeinek 1971. évi számszerű megoszlásáról

Megnevezés		Kerület	Ezred	Zászlóalj	Századok										Órs	T. örs.	FEP	Szakasz	Raj	Határátkelő	Lovas iskola	Műsz. Tech. Gépcsopt.	Közp. hírt. műh.	Gépmű. jav. műh.	Zenekar	HÖR Légt. Szolgtat		
					Kiképző	Törzs	Híradó	Hírt. Közp. és T.	Szállító	Műszakt., VV-t.	Kut. bizt.	Objektumőrztő	Építőt. műszakt.	komenndáns													Összesen	
HÖR O. Pkság. Közt. alegys.		—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1					
Határőr Ezred		—	1	2	3	—	—	1	1	—	2	3	1	11	—	—	—	37	126	—	—	—	1	—	1	—		
nyugati viszonylatban	FEP – Budapest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	—	—	—	—	—	—		
	1. Határőr kerület	1	—	1	3	1	1	—	1	1	1	—	—	—	8	9	3	1	19	138	—	—	—	—	—	—		
	11. Határőr kerület	1	—	1	3	1	1	—	1	1	1	—	—	—	8	17	1	1	20	179	—	—	—	—	—	—		
	2. Határőr kerület	1	—	1	3	1	1	—	1	1	—	—	—	—	7	16	2	1	20	172	—	—	1	—	—	1	—	
	3. Határőr kerület	1	1	—	5	1	1	—	1	1	—	—	—	—	9	12	2	1	25	168	—	—	—	—	1	—	—	
	Összesen	4	1	3	14	4	4	—	4	4	2	—	—	—	32	54	8	5	85	660	—	—	1	—	1	1	—	
déli viszonylatban	3. Határőr kerület	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	1	—	—	32	1	—	—	1	—	—	—	—	
	4. Határőr kerület	1	—	1	2	1	—	—	1	—	—	—	—	4	18	2	4	12	126	—	—	—	1	—	—	—	—	
	5. Határőr kerület	1	—	1	3	1	—	—	1	—	—	—	—	5	16	2	3	15	129	—	—	—	1	—	—	—	—	
	5. Határőr kerület	1	—	1	4	1	—	—	1	—	—	—	—	6	19	3	3	22	190	—	1	—	—	2	—	—	—	
	7. Határőr kerület	—	—	—		—	—	—	—	—	1	—	—		2	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Összesen	3	—	3	9	3	—	—	3	—	1	—	—	15	62	8	10	49	484	1	1	—	—	1	—	—	—	—
keleti, északt. viszonylatban	7. Határőr kerület	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	18	—	5	10	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	8. Határőr kerület	1	—	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	5	17	—	3	17	119	2	—	—	—	—	—	—	—	—
	9. Határőr kerület	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	15	—	3	9	84	1	—	—	—	—	1	—	—	—
	10. Határőr kerület	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	14	—	4	9	77	1	—	—	—	—	—	—	—	—
	1. Határőr kerület	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	5	—	3	1	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen	4	—	1	7	4	—	—	—	—	1	—	—	12	69	—	18	46	390	4	—	—	—	—	1	—	—	—
Mindösszesen		11	2	9	33	11	1	1	8	4	3	2	3	1	70	185	16	33	217	1534	5	1	1	1	5	2	1	—

Forrás: A BM határőrség egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata. Határőrség Irattára 00790/1971.

Kimutatás a BM határőrség magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek 1980. évi számszerű megoszlásáról

Megnevezés	közv. aeg.*	Kik. egység, alegység					Őrszázlój				Új kik. rendszerű mű. százlój				Központi hírműszaki raktár	Törzs alegység			Híradó			Szállító			Műszaki vegyvédelmi			Ellátó			Lovas iskola				Határőr zenekar	mű-tech gép.cs.		Gépjárműjavító bázis			
		Ezred	Zászlój	Század	Szakasz	Raj	Zászlój	Század	Szakasz	Raj	Zászlój	Század	Szakasz	Raj		Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Század	Szakasz	Raj	Iskola	Század	Szakasz	Raj		Csoport	Raj				
Budapesti FEP	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—				
Határőr ezred	2	—	—	1	3	14	46	1	—	4	14	50	1	—	6	24	86	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—			
Győr	1	—	—	1	3	13	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	6	1	2	11	1	—	6	1	3	8	—	—	—	—	—	—	—	1			
Sopron	1	—	—	1	3	12	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	6	1	2	9	1	—	6	1	3	8	—	—	—	—	—	—	—	—		
Szombathely	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	6	1	2	11	1	—	6	1	3	8	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—
Zalaegerszeg	1	1	—	—	5	26	104	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	6	1	2	11	1	—	6	1	3	8	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Nagykanizsa	1	—	—	—	1	3	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	13	1	—	9	1	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Pécs	1	1	—	—	3	15	59	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	13	1	—	8	1	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Kiskunhalas	1	—	—	—	1	4	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	12	1	—	9	1	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
Orosháza	1	—	—	—	1	4	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	6	1	—	9	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nyírbátor	1	1	—	—	4	13	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	6	—	1	8	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Miskolc	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	8	—	1	8	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Balassagyarmat	1	—	—	—	—	3	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	7	—	1	8	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	14	3	3	25	110	427	1	4	14	50	1	6	24	86	1	12	43	96	10	15	127	8	9	74	4	12	32	1	3	8	1	1	3	10	1	1	4	6			

Megnevezés	Őrsök				Forgalom ellenőrző pontok				Őrsöknek alárendelt határátkelő helyek	A magasabb egységek, egységek, alegységek összesítése														
	Őrs		Tartalék őr		FEP	Század	Szakasz	Raj		Közv. aeg.	Kiképző bázis		Század	Század	Őrs	FEP	Század	Raj	Híradó műszaki raktár	Határőr zenekar	Mű Tech. gépcs.	Gépjármű javító bázis	Alárendelt határátkelő	Lovas iskola
	Őrs	Raj	Őrs	Raj							Ezred-zászlóalj	Század												
Budapesti FEP	—	—	—	—	1	1	2	10	—	1	—	—	1	—	1	2	10	—	—	—	—	—	—	—
Határőr ezred	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	19	—	—	67	242	1	1	—	—	—	—	—
Győr	13	50	3	11	4	3	9	30	—	1	1	—	10	16	4	30	172	—	—	—	1	—	—	—
Sopron	16	79	1	5	1	1	3	11	—	1	1	—	8	17	1	23	172	—	—	—	—	—	—	—
Szombathely	14	73	1	6	2	—	2	4	—	1	—	—	4	15	2	10	118	—	—	1	—	—	—	—
Zalaegerszeg	19	83	2	8	2	—	1	6	—	1	1	—	9	21	2	35	232	—	—	—	1	—	—	—
Nagykanizsa	16	54	2	10	5	—	3	16	—	1	—	1	3	18	5	10	120	—	—	—	—	1	—	—
Pécs	14	53	3	12	4	—	1	4	—	1	1	—	6	17	4	20	154	—	—	—	1	—	—	—
Kiskunhalas	19	82	3	14	4	1	4	18	—	1	—	2	4	22	4	12	166	—	—	—	2	—	—	1
Orosháza	17	48	—	—	4	—	3	10	1	1	—	1	2	17	4	12	99	—	—	—	—	1	—	—
Nyírbátor	14	36	—	—	3	—	1	6	1	1	1	—	5	14	3	23	125	—	—	—	—	1	—	—
Miskolc	14	39	—	—	3	—	2	8	2	1	—	—	1	14	3	2	66	—	—	—	—	2	—	—
Balassagyarmat	12	31	—	—	4	—	1	8	1	1	—	1	1	12	4	10	70	—	—	—	—	1	—	—
Összesen	168	628	15	66	37	6	32	131	5	14	6	5	73	183	97	262	1739	1	1	1	6	5	1	—

Rövidítések: aeg. = alegység ; cs. = csoport ; FEP = Forgalmellenőrző pont ; kik. = kiképző ; közv. = közvetlen ; mű. = műszaki ; Tech. = technikai

* A határőr ezred egyik közvetlen alegysége a Belügyminisztérium kormendáns százada, a budapesti FEP közvetlen alegysége pedig a Határőrség Országos Parancsnokságának közvetlen alegységeként működött.

Forrás: A BM Határőrség magasabb egységeinek, egységeinek és alegységeinek alárendeltségi táblázata.

Határőrség Irattára 00743/1980.

VI. sz. melléklet

Létszámviszonyok alakulása a BM határőrségnél 1958 februártól 1967 júniusig

Megnevezés	1958. II. 12.	1959. VIII. 25.	1960. I. 1.	1960. VII. 19.	1960. IX. 12.	1961. IV. 27.	1962. XI. 1.	1967. VI. 13.
Hivatásos állomány (tiszt ; tts.)	2 549	2 799	2 742	2 736	2 759	2 732	2 930	3 222
Sorállomány (ts. ; hőr)	12 354	13 225	13 225	13 225	13 225	13 225	12 947	12 884
Irodai rendfokozatú	97	96	93	93	95	95	186	195
Polgári alkalmazott	—	—	—	—	—	—	624	570
Összesen:	15 000	16 120	16 060	16 045	16 079	16 052	16 687	16 871

Rövidítések: tts. = tiszthelyettes ; ts. = tiszt ; hőr = határőr

Forrás: A BM határőrség alakulatainak alárendeltségi táblázatai 1958, 1959, 1960, 1961, 1962 és 1967.

Határőrség Irattára.

VII. sz. melléklet

Létszámviszonyok alakulása a BM határőrségnél 1971 júliustól 1989 májusig

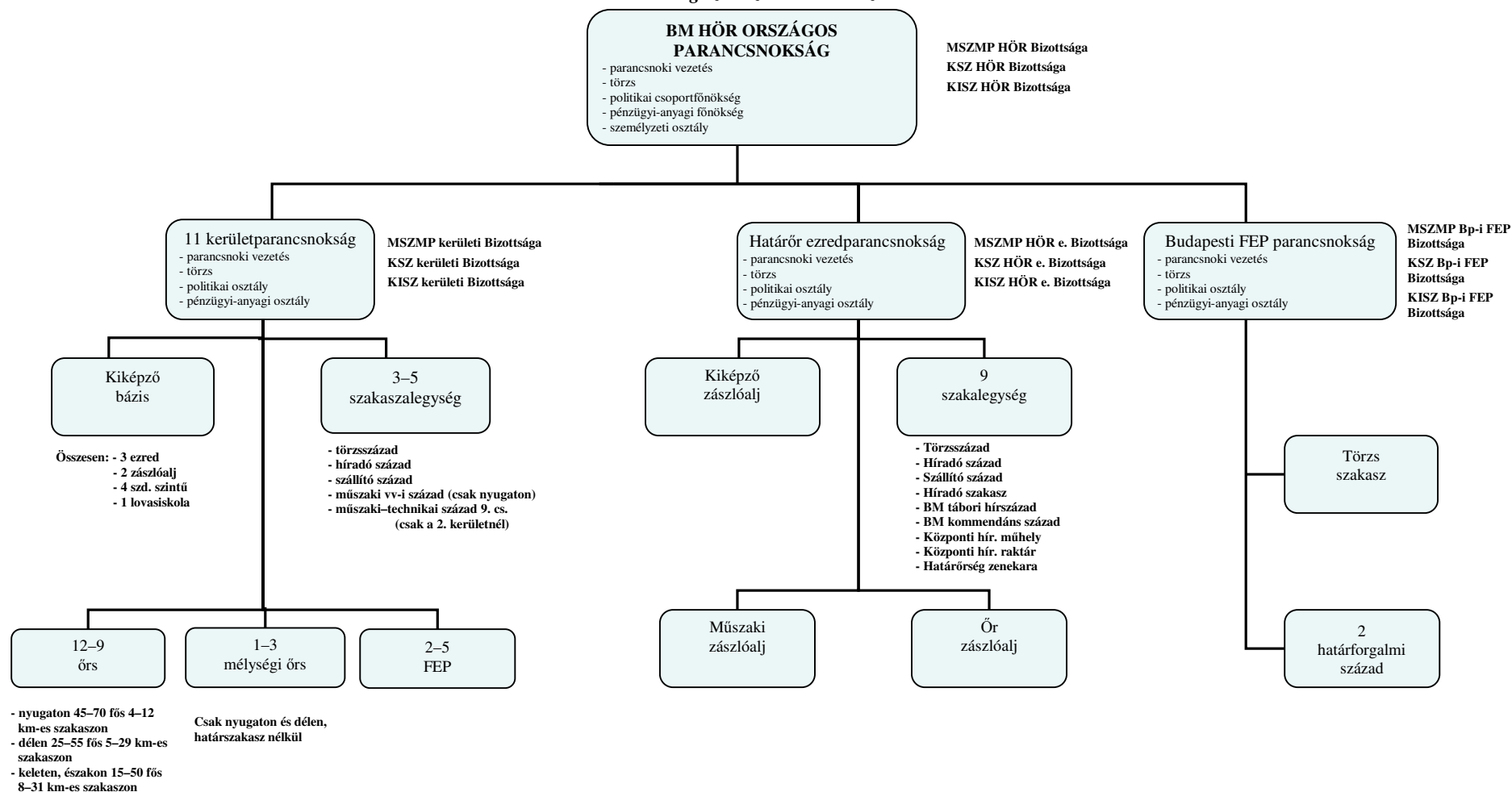
Megnevezés	1971. VII. 1.	1974. IV. 13.	1980. IV. 10.	1982. I. 15.	1983. XII. 13.	1985. VII. 7.	1987. III. 1.	1988. I. 1.	1989. V. 1.
Hivatásos állomány (tiszt ; zls ; tts.)	3 003	2 980	3 013	3 024	3 046	3 106	3 116	3 138	3 148
Sorállomány (ts. ; hőr)	13 061	13 061	13 352	13 302	13 302	13 491	13 591	13 691	14 191
Polgári alkalmazott (kpa. ; szpa.)	1 595	1 593	1 482	1 502	1 510	1 579	1 594	1 599	1 602
Összesen:	17 659	17 634	17 847	17 828	17 858	18 176	18 301	18 428	18 941

Rövidítések: HÖR = határőr ; kpa. = kinevezett polgári alkalmazott ; szpa. = szerződéses polgári alkalmazott ; ti. = tiszt ; tts. = tiszthelyettes ; ts. = tiszt ; zls. = zászlós

Forrás: A BM Határőrség alakulatainak alárendeltségi táblázatai. 1971, 1974, 1980, 1982, 1983, 1985, 1987, 1988 és 1989.

Határőrség Irattára.

A BM határőrség szervezetének elvi vázlata 1989-ben

Rövidítések: BM = belügyminisztérium ; cs. = csoport ; e. = ezred ; FEP = Forgalmellenőrző Pont ; hír = híradó ; HÖR = határőr ; KSZ = Közalkalmazotti Szakszervezet ; KISZ = Kommunista Ifjúsági Szövetség ; MSZMP = Magyar Szocialista Munkáspárt ; szd. = század ; vv = vegyvédelmi

Forrás: Állománytábla 1988. Határőrség Irattára. jóváhagyási szám: BM 16-30/10/1988.